

իւր և «ընկերներ» սեպական դատողութեան վրայ՝ հայ լեզուական ինքրորդ մէջ, որոյ մասին թէ իրաւունք ունի, չենք համարձակիր ժխտել. և կը սքանչանանք իւր խոնարհութեան վրայ: Բայց չենք հանգուրծեր՝ որ մեր ազգային արժանապատւութիւնը կորստաւոր, մեզմէ հայերէն ասած օտարականի մը խորհրդով ու ձեռքով քանդելով մեր այրութենք, զոր Երևանի կոռքին անգամ չենք ներած տակաւին:

«Եթէ հայերենի ուղղագրութեան ռեֆորմին, կը շարունակէ Մակինցեան, վիճակուած է ստուշել Տիալ կէտ ճանապարհին, այս ղէպըստ անխիլ լաւ կը լինէր առանց այլևայլ դառնալ էլի հին ուղղագրութեան» (և լաւագոյն՝ եթէ բնաւ չստեղծէիք նորը): «Մենք կատարելապէս համոզուեցինք՝ որ ընդունուած ռեֆորմը մեզ խզեց անջատեց արտասահմանի հայկական տարրերից» (ճշմարտութիւն մը, որոյ ղէմ խօսիլն ոճիր է): «Մեր ընկերները հաղորդում են՝ որ մեր խորհրդային հրաւարակութիւնները չեն տարանուում՝ ուղղագրական պատճառով» (Յոռեհետութիւնը չափազանցութեան տարուած է հոս. մի՞ թէ Ե. Չարենցի հանճարեղ Պոեմներն իրենցմով չգրադեցուցին բոլոր հայ մամուլը, և այն՝ շնորհիւ նոյն ինքն Մակինցեանի): «Հէնց այս մի հանգամանքն այնքան ծանրակշիռ է, որ հարկադրում է նոր ուղղագրութիւնը վերացնելու մէջ տեղից: Որովհետեւ պարզունց՝ որ յօգուտ այս ուղղագրութեան մեր արած ամբողջ պրոպագանդը վիժեց» (Լաւ է գիտնալ՝ որ հին ուղղագրութեան դառնալէ վերջ ևս՝ Երևան իւր պրոպագանդի հետ մեզ պէտք է տայ եւթիմերենի բառարանն ալ): Մակինցեան կը յարէ՝ թէ հայ խորհրդային իշխանութեան չորրորդ տարեդարձին՝ «մեր տօնը ամենեկին միջանցած չենք լինի՝ խոստովանելով անաջողութիւնը ուղղագրական ռեֆորմի գործում» (Բնական է. Սխալելով կ'առաջադի): «Իսկ եթէ Արեղեանի ուղղագրութիւնն ընդունուել է յաւիտեանս ժամանակաց, սա կը լինէր

բացարձակ յետադիմութիւն», (ինչ որ սակայն երկու տարի յառաջ կը շփոթուէր բացարձակ յառաջադիմութեան հետ. և այդ շփոթութիւնը ոչ միակն է, ոչ վերջինը): «Ձիսսելով դեռ այն մասին՝ որ Արեղեանը մեզ յետ է տանում մինչև 12րդ դարը» (Ինչ 12րդ դար. այդ խառնագազանը ոչ իսկ նախաբնիկեղեղեան կամիքներու մէջ կարելի է գտնել: Այդ հաշուով՝ Երևանի հայերէնն ալ մինչև Մ. Մեսրոպ պիտի հանէք): «Նրա ուղղագրութիւնն այնքան է ալանդակել հայերէն բառերի պատկերը, (և խորհիլ՝ որ Երևանի կառավարութիւնը զմայլած էր այդ «այլանդակութեան» վրայ, և նոյնը կը պահանջէր նաև ազգէն), որ շատերն արդէն երկու և կէս տարի մի միայն այս նոր ուղղագրութեամբ կարդալով հանդերձ՝ չեն կարողացել նրան ընտելանալ»:

Այս է եղեր ահա խորհրդային Հայաստանի անխորհուրդ ձեռնարկին արդիւնքը, ուսկից կը մաղթեմ՝ որ փութով ազատին անոր ծանրութեան ներքև ճնշուած տառապեղն հոգիները, սկսեալ այդ բողոքարկու պարունէն:

(Շարունակելի)

Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՌՈՒԱՆԻ ԵՐԳԸ

◁ ◊ ▷
ԻՐ. 30

Գանելունի ձին կը ճախրէ կը դռոթէ Տակովը բարձր ձիթնեաց: Կը հասնի Սարակինոս բանբերներուն. բայց Բլանկանդը եւ ինք կը մնան քլշիկ մը հտ միւսերէն: Կը խօսակցին երկուքը մեծ նենգութեամբ: Բլանկանդը ըսաւ. «Հրաշալի մարդ է Կարոյ: Առաւ Պուլեան, Կալաբրիան բովանդակ. Կտրեց աղի ծովն ևւ զընաց Անգիւս Գանձելու Սուրբ Պետրոսի հարկը անկէ: Հոս մեր երկրին մէջ ի՞նչ եկեր է փոռոռէ: Պատասխանեց Գանելուն. «Այդ իր կամքն է: Անոր արժէքն ունեցող մարդ չըկայ բնաւ»:

ԻԹ.

Բլանկանդոք ըսաւ. «Ֆրանկներն ազնիւ մարդիկ
բայց մեծ չարքի կ'ընին իրենց արքային [են,
իրեն խորհուրդ տուող դուքսերն ու կոմսերն,
Ջայն կը սպառեն եւ կորուստի կը մատնեն
թէ՛ զինք եւ թէ՛ միւսերն]։ Յարեց Գանեւին».
«Ատ կրնայ ոչ մէկուն համար տոյգ ըլլալ՝
իմ գիտցածովս՝ Բայց թէ միայն Ռուանի,
Որ պիտի օր մ'անոր պատիժը կըրէ։
Կայսրը նստեր էր շուքն անցեալ առաւօտ,
Եկաւ իր թոռն, հագած էր ան լանջապանն,
Կարկատնի մօտիկներէն աւարած։
Կարմիր խնձոր մը կը բռնէր ձեռքին մէջ.
«Առէ՛ք, ըսաւ, զգեցնիկ տէր, հօգարին,
Պսակներն ամէն արքաներուն կու տամ ձօն»։
Իր խորխտութիւնը պիտի զինք կորսնցնէ,
Ջի ամէն օր անիկա մահ կը մուրայ։
Թող գայ սպանողն, իսկոյն կ'ըլլայ հաշտութիւն»։

Լ.

Բլանկանդոք ըսաւ. «Շատ դժբերակ է Ռուան,
Որ կը սիրէ նուաճել ընկճել ամէն ազգ,
Եւ համօրէն երկիրներուն աչք ունի։
Ինչ բանի վրայ կը յուսայ ատ ընելու»։
«Ճըրանսացոյց, պատասխանեց Գանեւին».
Կը սիրեն զինքն այնչափ որ բնաւ չըպակսին
Պիտի իրմէ։ Անոնց կու տայ շույլօրէն
Ոսկի, արծաթ, եւ շորիներ, նըժոյզներ,
Եւ կերպասներ ու զէնուզարդ։ Ան կու տայ
Նոյն իսկ կայսեր այն ամէն ինչ որ ուզէ.
Անոր համար պիտի գրաւէ երկիրներն
Որ կան հոսկէ սկըսեալ մինչեւ Արեւելք»։

ԼԱ.

Այնչափ գացին Բլանկանդոքին՝ Գանեւին
Որ առին տուն խոստում մ'իրենց ուխտին վրայ.
Ռուանը տալ ըսպաններ՝ աս պիտի 'լլայ
Փնտռածն իրենց։ Կտրելով շատ ճանապարհ
Կարմրածառի մը տակ իշան Սարակոս։
Շոճի մը շուքն աթոռ մըն էր պատրաստուած,
Շուրջ պարուրուած Ալեքսանդրեան մետաքսով։
Հոն է արքայն, տէր համօրէն Սպանիոյ։
Քըստն հազար Սարակինոս կան իր շուրջն։
Անոնցմէ ոչ մին չի հաներ ճիկ անգամ,
Թէ՛ եւ պապակն ունենաւ լուր լրտելու։
Հասան ահա Բլանկանդոքին՝ Գանեւեն։

ԼԲ.

Եւ Մարօիլի առջեւն եկաւ Բլանկանդոքին.
Բռնած էր կոմսը Գանեւին դաստակէն։
Թագաւորին կ'ըսէ. «Ողջոյն, Մահմէտի
ՈւԱպուլլինի անուամբ, որոնց կը պահենք
Սուրբ օրէնքներն։ Արդ՝ ձեր պատգամը տարինք
Կարողութիւն. ձեռքերն երկինք բարձրացուց,
Գովեց իր Տէրն, ուրիշ ոչինչ չըզուրցեց։
Իր մէկ ազնիւ պարոնն արդ ձեզ կը զրկէ,
Որ Ֆրանսայէն է եւ է շատ բարձր մարդ.
Խաղաղութիւն պիտ' ունենա՞ք դուք թէ ոչ՝
Իրմէ պիտի զայն իմանաք»։ Պատասխան
Տուաւ Մարսիլ. «Թող խօսի՛ լրտենք պիտի մենք»։

ԼԳ.

Գանեւին կոմսն այդ մասին շատ էր խորհեր։
Կը սկըսի մեծ ճարտարութեամբ՝ ինչպէս մարդ
Որ գիտէ լաւ խօսիլ։ Ըսաւ արքային.
«Ողջոյն յանուն փառաւորեալ Աստուծոյ,
Որուն մենք պէտք է որ երկիրը պազանենք։
Ահա թէ ինչ կարուոս մեծը՝ արին
Ձեզի կ'ըսէ. քրիստոսական սուրբ օրէնքն
Ընդունեցէ՛ք, ան կ'ուզէ ձեզ պարգեւել
ԸՍպանիոյ կէսն իբր աւատ»։ Այս պայմանն
Եթէ՛ չուզէք դուք ընդունիլ, պիտի դուք
Ձերբակալուի՞ք՝ կապուի՞ք բռնի եւ ուժգին.
Եւ պիտի ձեզ առնեն տանին դէպ ի էջօս,
Ուր կեանքներդ պիտի գտնէ վճռով վերջ.
Պիտի մեռնիք ամօթալի՛ ցած մահով»։
Մորնչեց Մարսիլ արքայն. ունէր տէգ մը ձեռքն
Ոսկեփեռուր. կ'ուզէ զարնել, կ'արգիլեն։

ԼԴ.

Փոխեր է իր գոյնը Մարսիլ թագաւորն։
Կ'արձակէ իր նիզակը։ Ջայն տեսնելով
Գանեւին իր ձեռքը սուրին կը տանի։
Երկու տար զայն պատենաէն դուրս է հաներ։
Կ'ըսէ սուրին. «Դուռն շատ աղուրդ ես եւ շինջ.
Արթունքիքն մէջ քեզ երկաթ կըրեցի։
Պիտի չըսէ Ֆրանսայի կայսրը թէ ես
Օտար երկրի մէջ միայնակ մտած եմ
Առանց որ պինտ քաշերը քեզ քու զընով
Գընաւ ըլլան»։ Հեթանոսները կ'ըսեն.
«Օ՛ն, թոյլ չըտանք որ խանութիւն իրարու»։

ԼԵ.

Թափեցին այնքան աղաչանք լաւագոյն
Սարակինոսը՝ որ թագաւորը Մարսիլ

իր աթոռին նստաւ վերան: Խօսեցաւ Ազգալիփ. «Մեզ կը դնէիք թիւր քայլի մէջ, երբ կ'ուզէիք Ֆըրանսացին հարուածել. Դուք պէտք էիք մըտիկ ընել՝ հասկնալ »: «Տէր, Գանեկոն կ'ըսէ, ասոնք բանիք են Որոնց ես պէտք է հանդուրժեմ: Բայց պիտի Զըլըռէի ես՝ Աստուծոյ ըստեղծած Բոլոր սոսկոյն համար, եւ նոյնպէս բոլոր Հարստութեանց՝ որ կ'ընդգրգէ այս երկիրն, Ըսել իրեն՝ եթէ տրոյի դիւր եւ ժամ՝ Ինչ որ իրեն՝ հըզօր արքայն Կարողոս Զիս կը զրկէ ըսել, ըսել կը զրկէ իմ ձեռքով՝ իբր իր մահացու թշնամոյն»: Սամուրենի մ'ունէր վերան՝ ծածկըւած Աղեքսանդրեան մետաքսով. վար կը նետէ, եւ Բլանկանդրին կ'առնէ զայն. սուրը սակայն Զի հետացներ իրմէ. զայն իր աջ ձեռքով Դաստապանին սոկի գունդէն կը բռնէ: «Ազնիւ պարոն մըն է՝ կ'ըսեն հեթանոսք:

ԼԶ.

Յառաջացաւ Գանեկոն դէպ ի արքայն: Ըսաւ անոր. «Յանիրաւի կը ցատնուք, Զի Կարողոս՝ որ Ֆրանսայի վրայ կ'իշխէ Աս կ'ըսէ ձեզ. ընդունեցէք քրիստոնեայ Որէնքը. ձեզ պիտի շնորհէ իբր աւատ ԸՍպանիոյ կէսը. միւս կէսն ունենայ Պիտի Բուլան. իր թոռը՝ խիստ օիգախորտալ Դրացի մը ձեզ պիտ' ունենաք բաժանորդ: Դուք այս պայմանն եթէ չուզէք յանձն առնել, Սարակոսի մէջ պաշարել պիտի զայ Զեզ թագաւորն. ուժգին պիտի բռնըլիք Ու կապուիք. ձեզ պիտի չիտակ էք տանին. Զամբան պիտի չունենաք դուք ոչ նըժոյգ եւ ոչ ձի, ոչ էգ ջորի, ոչ ալ արու. Որոնց վըրայ կարենայիք դուք հեծնել. Պիտի նետեն ձեզ գէլ գրաստի մը վըրայ. Հոն վըճիռով՝ պիտի զուխնդի թոցընեն: Մեր կայսրը ձեզ կը զրկէ այս հրովաբտական»: Հեթանոսին աջ ձեռքին մէջ զըլաւ զայն:

ԼԷ.

Տօգունեցաւ Մարսիլ իր բարկ զայրութէն. կը պատէ կնիքը, կը նետէ մոնն անոր, Հրովաբտակին կը նայի. ինչ որ գրուած է՝ կը տեսնէ. «Կարողոս ինձ կը զըրէ, Ալբայն որ տէր է Ֆրանսայի, որ յիշեմ Յան ու ցատսմը Պասանի եւ Պասիլ

Եղբօրն որոնց զուիններն առի Հալաոյի Լեռներուն մէջ. եթէ կ'ուզեմ փրկել կեանքս Ղրկելու եմ եղբի իրեն Ակալիփ Հօբարտ, թէ ոչ զիս չըսիրէ պիտի բնաւ»: Խօսք առնելով յետոյ որդին Մարսիլի՝ Կ'ըսէ անոր. «Յիմարաբար խօսեցաւ Գանեկոն, չափն անցուց, ալ չէ ապրանաց. Ինձ յանձնեցէք, որ տամ արգար պատահանո: Երբ Գանեկոն լըսեց՝ իր սուրը հանեց, Գընաց շոճին տակ եւ բունին կըթնեցաւ:

ԼԸ.

Մարսիլ զընաց քաշուեցաւ դէպ ի ալզին, իր լաւագոյն ճորտիը հետն առնելով: Եւ հոն եկաւ ալէճաղիկ Բլանկանդրին եւ Ակալիփ՝ հօբարտ ու իր մըտերին: Ըսաւ Բլանկանդր. «Հոս կանչեցէք Ֆրանսացին. Ծառայութիւն մատուցանէ պիտի մեզ, Ան ինձի իր հաւատքին վրայ երդուեցաւ»: Եւ թագաւորը կ'ըսէ. «Հոս բերէք զայն»: Եւ անոր աջ ձեռքէն բռնած Բլանկանդրին Զայն ալբայն տարաւ միշու մըզաստան: Հոն կը նիւթեն անոնք տըզեղ մատնութիւնն:

ԼԹ.

Ըսաւ Մարսիլ. «Գեղեցիկ տէր Գանեկոն, Գիշ մը ձեր հետ թեթեւութեամբ վայրուեցայ, երբ զայրացած կը խոցէի ձեզ մազ մնաց: Կը խոստանամ՝ ես յանուն այս սամոյրին, Որուն սոկին աւելի քան հինգ հարիւր Լիրա կ'արժէ. վաղը չեղած իրիկուն՝ Աղուոր տուգանք մ'հատուցանեմ պիտի ձեզ»: Եւ Գանեկոն պատասխանեց. «Զեմ մերժեմ: Աստուած՝ եթէ կ'ուզէ՝ թող ձեզ վարձարէ»:

Խ.

Կ'ըսէ Մարսիլ. «Ըստոյգ գիտցէք, Գանեկոն, Ես իմ սրտովըս կ'ուզեմ շատ սիրել ձեզ: Կ'ուզեմ լըսել ձեր Կարողոս մեծին վրայ խօսիլը. ան շատ ձեր է, իր ժամանակն Ըսպառած. իմ գիտցածովս ան աւելի Գան երկերիւր տարու է, ան իր մարմինն Երկրէ երկրի պըտուցուցիք է այնչափ, Այնչափ հարուած իր աստղարին վրայ առնի, եւ վերածեմ այնքան հարուստ արքայներ Մուրիկներու. Ե'րբ պիտ' յոգնի կոռնելէ»: Եւ Գանեկոն պատասխանեց. «Կարողոս

Գիտացածինք չէ. մարդ մը չըկայ որ տեսնէ
Եւ ճանշնայ զայն եւ չըսէ. Կայսրը քաջ է:
Ո՛րչափ զովիմ՝ պանծացնենմ՝ քիչ է դեռ.
Այնքան պատիւ ունի, այնքան լաւութիւն՝
Որ չեն կարող ըսել խօսքերս: Քաջութիւնն
Իր գեղեցիկ՝ ո՛վ զայն պիտի նկարագրէ:
Աստուած անոր շուրջը կու տայ ճաճանչել
Վըրեմութիւն մեծ: Նախընտրէր պիտի ան
Մեռնիլ քոն իր պարոններուն դէմ պակսիլ»:

ԻԱ.

Կ'ըսէ Մարտի. «Նը զարմանամ ես կարի՛.
Կարողոս մեծն ալէծաղիկ է եւ ծեր.
Աւելի քան երկու հարիւր տարու է
Իմ գիտցածովս. պըտըսցուցեր է մարմինն
Այնչափ երկրէ երկիր, առեր տէգրեռ՝
Սըլիններու այնչափ անչափ հարուածներ.
Այնչափ հարուստ թագաւորներն ենթարկեր
Մուրողութեան. ե՛րբ պիտ' յոգնի կռուելէ»:
«Երբեք, կ'ըսէ Գանելոն, ցորչափ ապրի
թողը. չըկայ Ռուանի չափ քաջաշիրտ
Շուրջառին տակ երկնքի. իոյն եւ նըման
Քաջակորով է Ուիւէր՝ իր համհարգի:
Եւ տասներկու ճորտերն, որոնց հանդէպ սէր
Մեծ ունի կայսրը, կը կազմեն նախամարտ
Գունդը՝ քըսան հազար կտրիճ ձիաւոր:
Արքայն անհոգ է, չունի ոչ մէկէ վախ»:

ԻԲ.

Մարտի կ'ըսէ. «Նը զարմանամ մեծապէս:
Կարողոս մեծն ալէծաղիկ է՝ սպիտակ.
Աւելի քան երկու հարիւր տարու է,
Իմ գիտցածովս. անցեր է այնքան երկիր
Նըւաճելով. առեր այնքան հարուածներ
Սայրաստոր՝ պինդ աշտններու, խողխողեր
Յաղթեր մարտի մէջ անհամար՝ մեծաճոխ
Արքաներու. ե՛րբ պիտ' յոգնի կռուելէ»:
«Երբեք, կ'ըսէ Գանելոն, ցորչափ ապրի
Ռուան. չըկայ տակէ մինչեւ Արեւելք
Նըմանը. քաջ՝ իր Ուիւէր համհարգի ալ
Եւ տասներկու ճորտերն՝ որոնց հանդէպ սէր
Մեծ ունի կայսրը, կը կազմեն նախամարտ
Գունդը՝ քըսան հազար կտրիճ ձիաւորներով:
Արքայն անհոգ՝ ապրող մարդէ չունի վախ»:

ԻԳ.

Կ'ըսէ Մարտի, «Գեղեցիկ տէր Գանելոն,
Բանակ մ'ունիմ՝ որմէ չքնաղ աւելի

Չըտեսնէր պիտի. կրնամ ունենալ
Հոն չորս հարիւր հազար կտրիճ ձիաւոր.
Կարողոսի եւ Ֆրանսացուց դէմ կրնամ
Պատերազմիլ: Պատասխանեց Գանելոն.
«Ո՛չ այնքան շուտ. կորսնցնէր պիտի հոն
Հեթանոսներդ միահամուռ: Թողուցէք
Յիմարութիւնն, լիստտութեամբ զործ տեսէք:
Ձեր ինչքերէն այնքան պարգեւ տուէք կայսեր
Որ հիացած մընայ ամէն Ֆրանսացի:
Քըսան պատանդը երբ դրկէք դուք իրեն՝
Կը չուէ արքայն դէպ ի Ֆրանսան իր քաղցրիկ:
Պիտի թողու վերջապահ գուեղն իր ետին:
Պիտ' անոր մէջ ըլլայ իր թողը՝ կարծեմ՝
Կոմը Ռուան, եւ Ուիւէր՝ քաջն, ազիւն.
Մեռած են զոյգ կոմսերն՝ եթէ գտնեմ ես
Ինծ ունինդորդ. պիտի տեսնէ կարողոս
Բեկուճի իր մեծ հրպարտութեան. չունենայ
Պիտի այլ եւս տեսն չկուելու ձեզի դէմ»:

ԻԴ.

«Գեղեցիկ տէր Գանելոն . . .
Ռուանն ի՛նչպէս պիտի կրնամ զրաւել տալ:
Պատասխանեց Գանելոն. «Շէս պիտի՝ սեմ.
Պիտի արքայն զայ Սիզէրի լաւագոյն՝
Նաւակալքերն. եւ վերջապահ գուեղն ետին՝
Պիտի թողած ըլլայ. ըլլայ պիտի հոն
Իր թողն՝ հըզօր կոմսը Ռուան, Վիլիէր՝
Որուն վըրայ այնքան հաւատք ունի ան,
Եւ հետերին քըսան հազար Ֆրանսացի.
Ձեր մարդերէն հարիւր հազար դրկեցէք
Եւ պատերազմ մը թող մըղեն առաջին:
Հոն Ֆրանսացիք պիտի խոցուին՝ տոյգւելին,
Եւ պիտի 'լլայ նաեւ՝ ըսել հարկ չըկայ՝
Ձերիններուն անէլ շարդոց՝ կոտորած:
Տըւէք անոնց դուք պատերազմ մը երկրորդ.
Ի՛նչ ալ ըլլայ՝ Ռուան մէկէն կամ միւսէն
Պիտի չալըծի. եւ կատարած պիտի 'լլաք
Դուք այն ատեն ասպետութիւն մը չքնաղ,
Եւ ձեր կեանքին մէջ ալ կըրու չունենաք»:

ԻԵ.

«Ո՛վ կարենար ընել որ հոն ըսպանուէր
Ռուան, պիտի կորսնցնէր կարողոս
Ա՛յ բազուկն իր մարմնոյն. պախճան է այլ եւս
Իր հրաշալի բանակներուն. եւ երբեք
Կարող կարող պիտի չըլլայ գումարել
Կուսակէն, այնքան անհամար զօրք ու զէն».
Եւ իր նախնեաց երկիրն հանգիստ պիտ' առնէր»:

Ջայն լըսելով Մարտիկ պագաւ վիճէ անոր։
Եւ յետոյ իր գանձերը գաւ ըսկըսան։

ԽԶ.

Կ'ըսէ Մարտիկ. «Ի՞նչ պիտի 'սենթա՞ առնի՛ր, Պայման մը ոչ ինչ կ'արժէ,
Դուք պիտի՞ երգա՞ք ընէ՞ք Ռուսներ մասնել»։
Եւ Գանելոն. «Թող ըլլայ ինչպէս կ'ուզէ՞ք»։
Մասունքներուն վըրայ Մուրգլէս իր սուրին
Ան երգուընցաւ մասնել. ոճիւրը գործեց։

ԽԷ.

Հո՞ն նստարան մը կար համակ փըղոսկրէ։
Գիրք մը բերել տըլաւ Մարտիկ. զըրուած է
Սրէնքը հոն Տերուագանի՝ Մահմէտի։
Ըլլականիոյ Սարակինոսը կ'երգնու,
Որ թէ Ռուսներ վերջնապահ գունդին մէջ
Գանէ՛ կոտորի պիտի բոլոր իր զօրքով.
Եւ թէ կրնայ՝ պիտի մեռնի Ռուսան հոն։
Եւ Գանելոն. «Ձեր կամքն իցի՛ր կատարուէր»։

ԽԸ.

Եւ հեթանոս մ'առաջ անցաւ՝ վալդաբրոն։
Կը մօտենայ կ'երթայ Մարտիկ արքային։
Գանելոնին կ'ըսէ փայլուն ժողովտով.
«Առէ՛ք այս սուրս, ասկէ լաւ ոչ ոք ունի.
Կ'արժէ կոտանը լոկ հազար ոսկեղբամ։
Միւրոյ համար ցայն ձեզ կու տամ՝ չքնաղ տէր.
Եւ դուք մեզի պիտի օգնէ՞ք որ կարող
Ըլլանք գանել մենք վերջնապահ գունդին մէջ
Արի Ռուսան։ — Ատ կատարուած զըրեցէ՞ք».
Պատասխանեց Գանելոն կոմսն. Եւ անոնք
Համբուրունցան յետոյ ծնօտնէն՝ երեսնէն։

ԽԹ.

Եւքն հեթանոս մ'եկաւ անուն Լիլմորին։
Գանելոնին կ'ըսէ փայլուն ժողովտով.
«Կերդակս առէ՛ք, չեմ լաւագոյնը տեսած...
Եւ Ռուսինի դէմ մեզ եղէք օգնական.
Այնպէս որ զինքը կարենանք անդատուել»։
Եւ Գանելոն յարեց. «Եղած զըրեցէ՞ք»։
Համբուրունցան յետոյ բերնով՝ երեսով։

Մ.

Յետոյ եկաւ Բրամիմոնդէ թագուհին.
Գանելոնին կ'ըսէ. «Ձեզ շատ կը սիրեմ».

Ձի տէրըս ձեզ կը դրուատէ մեծապէս
Եւ բոլոր այս մարդերը։ Ձեր տիկնիկն
Պիտի զրկեմ զոյգ քայա, ոսկի հն բռնող,
Մեղսիկներ եւ յարկիւթներ. եւ կ'արծնն
Քէնի քան բոլոր գանձերն Հըռոմի.
Անանկ աղուոր բան չունեցաւ կայսրերնիդ»։
Առաւ զանոնք, եւ իր հսկին խոթեց մէջ։

ՄԱ.

Իր գանձապետը կը կանչէ թագաւորն,
Որուն անունն է Մալտուիտ. «Պատրամտ է
Կարոյոսին գանձը։ — Այո, տէր, շատ լաւ.
Եթեմ հարիւր ուղտ՝ բեռացած ոսկի եւ արծաթ,
Քըսան պատանդ՝ պի՛նտ ազնիւներն երկնի տակ»։

ՄԲ.

Գանելոնի Մարտիկ ուսէն կը բռնէ։
Կ'ըսէ անոր. «Դուք շատ քաջ էք եւ մտացի.
Այն օրէնքին սիրուն զոր դուք կը ճանչնաք
Սրբագոյն, մի՛ շըջէք մենէ ալ ձեր սիրտն.
Կ'ուզեմ ձեզի տալ իմ գանձերըս բոլոր,
Արաբիոյ ամենազուտ ոսկիով
Բեռնաւոր տասը շորիներ. եւ չանցնի
Պիտի տարի որ ձեզ նոյնչափ չըրկեմ.
Բանալիներն այս լայն քաղքին ահա՛ 'ռէ՛ք.
Յուցէ՛ք իր ճոխ գանձերը կարլ արքային,
Եւ վերջնապահ գունդին մէջ դնել տուէ՛ք Ռուսան։
Եթէ հընար ըլլայ ինծի գտնել ցայն
Նաւակայքի մը մէջ եւ կամ թէ անցքի,
Պիտի մըղեմ իր դէմ մահու պատերազմ»։
Եւ Գանելոն. «Կարծեմ թէ շատ կ'ուշանամ»։
Կը հեծնէ ձին, կը մտնէ իր ճամբուն մէջ։

ՄԳ.

Իր բանակետը կը հասնի Կարոյոս։
Գալնէ քաղաքն է եկեր ան. Ռուսն կոմսն
Առեր էր ցայն եւ կործաներ. այն օրէն
Հարիւր տարի ծնաց ան անչէն՝ ամայի։
Գանելոնէն արքայն լուրի կը սպասէ
Եւ տուրքերուն ըլլականիոյ՝ մեծ երկրին։
Աշալուշին՝ երբ կը ցարթէ արեգակն
Ահա բանակ կը հասնի կոմս Գանելոն։

ՄԴ.

Առաւօտուն կայսրը Ելեր է կանուխ,
Լըսեր պաշտօն արաւօտին՝ պատարագ։

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

FRÉDÉRIC MACLER. — *Documents d'Art Arméniens. — I. Texte, II. Atlas.*

□ • □

Վրասիին առջեւ կանանչին վրայ կեցեր է: Հոն է Ռուան, եւ Ուիւէր քաջարին, Հոն դուքսը Նեմս, եւ բազմաթիւ ուրիշներ: Կը հասնի կոմսը Գանելոն, տիրապրութիւն եւ հրդեհաստատ: Իր համորէն նեղութեամբ Ան կը սկսի խօսիլ. կ'ըսէ արքային. «Ո՛վ տէր, ողջոյն յատուածակոյս կողմանէ: Ձեզ կը բերեմ Սարակոսի բալլերները՝ Ահաւասիկ. եւ աւասիկ գանձ մը մեծ Ջոր կը բերեմ ձեզի, եւ քսան պատանդներ, Թող անոնք լաւ պահպանութեան դրուին տակ: Եւ քաջարի Մարսիլ արքայն ձեզ կ'ըսէ Որ էթէ չի՛ յանձնար ձեր ձեռքն Ալկալիփն, Ատոր համար զինքը պէտք չէ՞ք հպեցնել. Ջի չորս հարիւր հազար զինուած մարդ տեսայ իմ աչքերովս, զըրահապատ, սաղարարտին Պնդած, կապած ոսկեկիտուած գունդերով Սուրեն իրենց, որոնք մինչեւ ծովափունք Ղուկեցեան Ալկալիփի: Մարսիլէն կը փախչէին, զի յանձն առնել եւ պահել Ձէին ուզեր քրիստոնսական մեր օրէնքն: Անոնք չէին դեռ չորս փարսախ նաւարկած Դէպ ի բացերն, երբ մըրըրկոտ փոթորիկն Հասաւ անոնց. խեղդւեցան, դուք երբեք Պիտի տեսնէ՞ք ձեռքն առնել եւ պահել: Ալկալիփն ողջ էթէ ըլլար՝ զայն բերած Կ'ըլլայի եւ. իսկ հեթանոս արքային Գալով, տէր իմ, ըստոյ՞ գիտցէ՞ որ չանցած Այս առաջին ամիսն՝ անոր ձեր աչքով Պիտի տեսնէ՞ք Ֆրանսա հասնիքն հոռնէնդ: Պիտի 'նդունի օրէնքն որ դուք կը պահէք. Ան՝ ձեռնամած՝ պիտի ձեր մարդը ըլլայ. Ձենէ՛ պիտի ճանչնայ Սպանոս պետութիւնն»: Արքայն կ'ըսէ. «Գոհութիւն Տճան Ստուռոյ: Լաւ գործ տեսաք, մեծ վարձք պիտի տունեաք»: Բանեան հազար փողի ձայնով կ'որոտայ: Կը վերցնեն Ֆրանկներն իրենց ճամբարներն, Եւ զըրաստները կը թամբեն՝ կը բեռնեն. Դէպ ի քաղցրիկ Ֆրանսա կը չուն համօրէն: Թորք. Հ. Ա. ՂԱՅԻՆԻՍ

Երբ առաջին անգամ 1909ին Ուս. Մազլէր ընկերակցութեամբ մեր նախկին միաբանակից Հ. Սերովէն Վ. Ապտուլահանի հրատարակեց ուսումնասիրութիւն մը հայ մանրանկարչութեան վրայ՝, նիթ առնելով ձեռքը ի Սեբաստիա գրուած ձեռագիր Յայմաւուրք մը (Սեպհ. Պր. Խնձիճեանի ի Բարիդ) գեղարուեստասէրք, մաւ. նաւանդ հայկական հնութեանց հետախոյզք, ու. բախութեամբ ողջունեցին զայն իբրեւ յուսովեց անդրանիկ մը նմանօրինակ եւ կատարելագոյն գործոց: Հոն համառօտ էջերու մէջ խոսեցան էր ոչ միայն ձեռագրին նկարագրութիւնը, բազմաթիւ եւ գեղեցիկ ընտրանիք՝ պատկերաց նմանաւ. հնութիւնը, այլ նաեւ ընդհանուր ակնարկ մը հայ գրչագրաց, մանրանկարչութեան, վանօրէնքի եւ արուեստագիտաց վրայ՝ գովելի շանքով հաւաքուած տեղեկութեամբ լի: Չորս տարի վերջ լոյս տեսաւ հրկորդքն, նախանձնի առուգութեամբ, ընդարձակ ծաւալով, առատ լուսատիպ նմանահանութեամբ պատկերաց: Հոս հեղինակը նոր ուղի եւ, յաջողագոյն ծրագիր մը գծած էր իւր առջեւ, ոչ եւ հետազոտութիւնք ընդհանուր արուեստի, կամ ինչպէս ինքը կ'ըսէ՝ un travail d'ensemble sur les écoles, որուն համար դեռ ժամանակը հասած չհամարի իրաւամբ, այլ միայն պատմաստութիւն առաջնելու, հաւաքումն տարեաց, որոնց վրայ իբրեւ հաստատուն հիմանց վրայ կարենան ապագայ ուսումնասիրողք բարձրացնել իրենց համեմատական հետազոտութեանց արդիւնքը:

Այս մի եւ նոյն ուղին կը շարունակէ ընթաւ նալ արդիւնաւոր Ուսուցչական ներկայ երրորդ

Թիւրի մէկ հիւանդանոցին մէջ վիրաբոյժ մը իւր օգնական բժիշկներուն հետ վերջերս գործողութիւն մը կատարած պահուն կը տեսնէ որ հիւանդը - որ մինչեւ այն ատեն քաջառողջ ապրած է - իր սիրտն ունէր ալակողմը, իսկ լեարդը՝ ձախակողմը:

1. R. P. Seraphin Abdullah et Frédéric Macler: *Etudes sur la Miniature Arménienne.*

(Extrait de la Revue des Etudes Ethnographiques et Sociologiques - 1909). Paris.

2. Frédéric Macler: *Miniatures Arméniennes. Vies du Christ. - Peintures ornementales (X.e XVII.e Siècle).* 68 planches en phototypie, et 8 figures dans le texte explicatif. — Paris, P. Gauthier 1913.